

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ

Стаття присвячена висвітленню актуальних проблем незаконного обігу наркотичних засобів серед молоді в Україні та Італії. Автор пропонує використати позитивний досвід Італії для протидії обігу наркотиків в нашій країні.

Ключові слова: протидія обігу наркотичних засобів, глобалізація злочинності молоді, психотропні речовини, правопорушення.

Стаття посвячена освітленню актуальних проблем незаконного оборота наркотических средств среди молодежи в Украине и Италии. Автор предлагает использовать положительный опыт Италии для противодействия обороту наркотиков в нашей стране.

Ключевые слова: противодействие обороту наркотических средств, глобализация преступности молодежи, психотропные вещества, правонарушения.

© ЖУКОВА Тетяна Станіславівна – аспірантка Інституту права ім. В. Сташиса, старший викладач Маріупольського державного гуманітарного університету

The article is devoted to the description of actual problems of illegal turnover of narcotic means among minors in Ukraine and Italy. The author suggests to use the positive experience of Italy for prevention narcotic and drugs turnover and its implementation in Ukraine.

Key words: *globalization of minors' crime, narcotic means, illegal turnover, drugs.*

З набуттям незалежності Україна спрямувала свою зовнішню політику на інтеграцію до європейського та світового співтовариства, розвиток економічних, політичних та гуманітарних зв'язків з іншими державами. Однак у цьому, крім позитивних, можна виявити і негативні тенденції. Перш за все зазначимо, що відкритість держави стала активно використовуватися міжнародними кримінальними структурами. Суттєві недоліки в боротьбі з обігом наркотичних засобів значною мірою обумовлені такими чинниками: відсутність єдиної політики, стратегії і тактики боротьби; вузьковідомчі, роз'єднані зусилля правоохоронних органів держав світового співтовариства; значні обмеження правового статусу правоохоронних органів; неефективність діяльності контролюючих органів (фінансових, податкових, ревізійних), тощо.

Проблема протидії незаконному обігу наркотичних засобів серед неповнолітніх і молоді та боротьба з нею є однією з найгостріших проблем сучасності не тільки в Україні, але і у багатьох європейських країнах. Закономірність розглядання цієї проблеми у порівняльному аспекті із зарубіжними країнами є своєчасною.

Необхідно передбачати використання правотворчого досвіду Європейських країн, зокрема Італії, у якій норми про кримінальну відповідальність за такі злочинні посягання існують і застосовуються тривалий час.

Складна криміногенна обстановка стимулює науковців в Україні та Італії, які досліджують причини розповсюдження наркотичних та психотропних речовин, а також зв'язаних з цим правопорушень неповнолітніх та молоді, шукати ефективні засоби профілактики протиправних діянь молоді, пов'язаних із наркобізнесом.

На цей час основні напрями політики стосовно наркотичних засобів у деяких країнах відображено не стільки у законодавстві, скільки у національних програмах попередження зловживання наркотиками та їх розповсюдження, наприклад: Концепція державної політики України щодо наркотиків та алкоголю (законопроект 2006 р.), Концепція реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 рр., схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.02 р.). Значення подібних програм полягає у концептуальному осмисленні проблеми, методів і можливостей її вирішення, у розробці і комплексному проведенні заходів вирішення двох спільних завдань: зниження пропозиції наркотиків і зменшення рівня потреби в них.

Проблема протидії незаконному обігу наркотичних засобів серед неповнолітніх та молоді протягом останніх років досить інтенсивно досліджувалась як українськими вченими, так і вченими близького і далекого зарубіжжя.

Значний внесок у розвиток наукового пізнання наркобізнесу та його впливу на розвиток міжнародних і національних відносин зробили: С.А. Бандурка, А.В. Беспалова, О.Г. Білоус, О. Вінс, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.М. Костенко, І.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, М.І. Мельник, П.В. Мельник, А.А. Музика, О.Я. Светлов, М.С. Хруппа та інші.

На особливу увагу заслуговують дослідження правових та організаційних заходів у міжнародному співробітництві щодо виявлення, розкриття, розслідуван-

ня, та профілактики протиправних діянь, пов'язаних з наркобізнесом та розповсюдженням наркозалежності в працях таких відомих італійських вчених, як: Л. Делпіно, Ф. Склафани, У. Гатті, М. Маруго, А. Франчіні, А. Местіц, Т. Бандіні та інші.

Узагальнюючи аналіз розробленості проблеми у науковій літературі, можна сказати, що українськими юристами, соціологами, педагогами та психологами в останні десять років широко досліджувались питання, пов'язані з аналізом причин злочинної поведінки неповнолітніх та молоді, вивченням мікросередовища, негативні чинники якого можуть спричинити правопорушення неповнолітніх та молоді, а також розповсюдження наркотичних та психотропних речовин.

Проте, незважаючи на значний практичний та науковий інтерес до проблеми незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин, як в нашій країні, так і за кордоном, дуже мало порівняльно-правових досліджень присвячено цій актуальній проблематиці, тому на сьогоднішній день вона є вельми актуальною.

Загальновідомо, що наркотизм є для нашої країни гострою проблемою. В Європі основними чинними міжнародними договорами про контроль за наркотиками є: Єдина конвенція про наркотичні речовини 1961 р. зі змінами, внесеними Протоколом 1972 р.; Конвенція про психотропні речовини 1971 р; Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних і психотропних речовин, прийнята у 1988 р.

Названі документи відображають зусилля міжнародного співтовариства, спрямовані на розвиток співробітництва у боротьбі проти зловживання наркотиками, і включають основні завдання всіх попередніх міжнародних конвенцій у цій сфері, а саме обмеження використання наркотиків винятково медичними і науковими цілями. Відтак, головна мета цих конвенцій, як було вище зазначено, полягає у забезпеченні доступу до наркотичних і психотропних речовин у медичних і наукових цілях та боротьбі з їхнім незаконним обігом.

Зокрема, в Україні питання протидії наркоманії та негативним проявам серед неповнолітніх дістають відображення в таких нормативно-правових актах, як: Закон України від 18.11.2003 «Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 рр.»; Указ Президента України від 21.02.2003 «Про затвердження Державної програми запобігання дитячій бездоглядності на 2003–2005 роки»; Указ Президента України від 25.12.2000 «Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 № 877 «Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки».

Ці документи неповною мірою дають можливість ґрунтовно дослідити фактори, що впливають на формування особи неповнолітнього, який порушує встановлені в суспільстві закони; з'ясувати загальні та особливі ознаки, притаманні неповнолітнім, які вчиняють наркозлочини. Тому є потреба вдосконалення окремих положень, а також розробки нових законодавчих актів щодо регулюванні наркообігу в Україні та протидії наркоманії серед неповнолітніх.

Для України характерні високі темпи наркотизації населення, але з 2005 по 2009 р. кількість осіб, що регулярно вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, зменшилось з 65,0 до 57,6 тис., з них неповнолітніх: з 1539 до 960 осіб. Однак це не може не детермінувати інші соціальні проблеми (ВІЛ-інфекція, гепатит, травматизм)¹.

Варто звернути увагу на значну кількість злочинів, що вчиняються неповнолітніми, які не досягають віку, з якого відповідно до КК України настає кримінальна відповідальність. Такі дані не відображаються у статистичній звітності правоохоронних органів, що у свою чергу не дає можливості реально оцінити ситуацію, яка склалася в країні, та вжити адекватних заходів.

Особливу тривогу викликає поява у незаконному обігу найбільш небезпечних за своїми наслідками для здоров'я людини синтезованих наркотичних речовин із рослинної сировини, виготовлених у підпільних лабораторіях з використанням хімічних реагентів (героїн, зфедрин та ін.).

На жаль, і співробітники правоохоронних органів піддаються спокусі заробити «наркотичні» гроші і «кришують» організовані злочинні угруповання, як відомо з прикладу міста Маріуполя. Так, в цьому місті в 2008 р. було заарештовано організовану групу під керівництвом офіцера міліції А.М. Мар'янова, яка не тільки «кришувала» продавців наркотичних засобів, але й сама займалася продажом трамадолу та ефідрину².

Механізм збільшення злочинності наркоспоживачів простий: чим більше наркоспоживачів, тим більша кількість осіб порушують кримінально-правові заборони, незаконно зберігаючи наркотичні засоби або психотропні речовини. Проте аналіз говорить про те, що злочинності наркоспоживачів властива безпрецедентно висока латентність. За даними дослідження було виявлено, що найбільш поширеними наркотичними засобами в Україні є маріхуана, гашиш, опій і героїн.

Такий чинник, як наркотизм – вживання речовин, що містять наркотики, та викликають наркотичне сп'яніння, разом з пияцтвом і алкоголізмом є криміногенними чинниками, а також негативними соціальними явищами, які супроводжують злочинність молоді. Він характеризується ступенем поширеності вживання наркотиків, їх асортиментом і наявністю зв'язаних з цим соціальних проблем. Шкода від вживання наркотичних речовин аналогічна шкоді від алкоголю, але відмінність полягає в тому, що при вживанні наркотиків негативні наслідки настають у багато разів швидше, і самі наслідки більш значні. Соціальний і економічний збиток від наркоманії в Україні та Італії, не нижче ніж від пияцтва і алкоголізму, але найголовніша небезпека наркоманії полягає в деградації особи.

Відомий російський соціолог Я.І. Гілінській відзначає, що раніше розповсюдженню сприяла наркополітика в радянській і пострадянській Росії, яка традиційно відставала від західних країн на декілька десятиліть. Це пов'язано з «ліквідацією» наркотизма в 30–40-х роках., замовчанням існування проблеми в 50–70-х роках., «кавалерійськими атаками» в цілях повної ліквідації наркоманії в 80-і роки. і, з відсутністю реалістичної державної антинаркотичної програми в 90-і роки³. Це стосується, на наш погляд, не тільки Росії, але й України та інших держав. Він виділяє чинники, що впливають на розповсюдження наркотиків і зростання їх споживання, а саме: глибока системна криза; соціальна дезорганізація; трансформація суспільних засад.

Він вважає, що серед соціальних чинників, сприяючих зловживанню наркотичними речовинами, є наступні: високий рівень безробіття; руйнування морально-етичних ідеалів; зниження рівня освіти, загальної культури, матеріального стану.

Але не цілком правильно пояснювати дану проблему тільки економічними суперечностями, соціальною невлаштованістю та іншими глобальними проблемами.

Соціологічні дослідження таких італійських вчених, як: У. Гатті, М. Маруго, А. Франчини останнім часом (2005–2009 рр.) відображають сучасну наркоситуацію в Італії, яка набуває нових рис і особливостей, пов'язаних з цілим комплексом об'єктивних обставин. Найважливішими ознаками нової наркоситуації є різке зростання виробництва і розповсюдження наркотиків в країні; зростання числа споживачів наркотиків; фактичне включення Італії в міжнародну систему наркобізнесу; збільшення контрабанди наркотичних засобів (більше половини всіх наркотиків, що вилучаються, мають іноземне походження); перетворення країни в міжнародний перевалочний пункт для транспортування наркотиків⁴.

Масштаби і темпи розповсюдження наркоманії в країні такі, що ставлять під загрозу фізичне і моральне здоров'я значної частини молоді і майбутню стабільність суспільства. Тенденції і прогнози розвитку наркотизму в Італії несприятливі. Як вважають вчені, усе це пов'язано з недостатньою кількістю реабілітаційних центрів, профілактичних програм і т.п.⁵

Всесвітня організація охорони здоров'я серед причин і умов, сприяючих розповсюдженню наркоманії, відзначає наступні: задоволення цікавості від дії наркотичних засобів; випробування відчуття приналежності з метою бути прийнятим певною групою; пізнання того, що приносить задоволення нового, такого, що хвилює або що таїть в собі небезпека досвіду; досягнення відчуття повного «розслаблення».

В обох країнах наркоманія представляє реальну шкоду і загрозу для суспільства, оскільки безпосередньо взаємозв'язана зі злочинністю, є її живильним середовищем. Наркотизм зв'язаний зі злочинністю по різних напрямках:

1. В стані наркотичного сп'яніння людина втрачає контроль над собою, частково або повністю усувається дія стримуючих чинників (совість, страх покарання), що відповідно сприяє здійсненню ними злочинів;

2. Тяга до наркотиків, залежність від «доз» може підштовхнути людини на будь-який злочин;

3. Нерідко наркомани стають активними учасниками наркобізнесу;

4. Вживання наркотиків часто вабить включення людини в злочинне середовище, де він може бути втягнутий в здійснення небезпечних злочинів;

5. Наркомани також можуть самі бути об'єктами злочинів перш за все із-за свого кола спілкування;

6. Наркотики, будучи забороненими на території України та Італії, стимулюють розвиток підпільних лабораторій і організованої злочинності.

Природно, що якась частина наркоманів через індивідуально-психологічні особливості не схильна до скоєння кримінальних злочинів, не пов'язаних з незаконним оборотом наркотиків. Тому, щоб забезпечити себе необхідною дозою, вони активно займаються продажем наркотиків за вищими цінами, чим купують самі.

Так, нами було проведене дослідження серед учнів 10–11 класів загальноосвітньої школи № 1 та учнів професійно-технічного ліцею. Воно мало за мету проаналізувати наявність у підлітка хімічної залежності та приналежність до групи ризику та, як наслідок, його агресивність. Учням (80 юнаків та дівчат) у віці 15–18 років були запропоновані тести, подібні до тих, які використовуються в Італії. Наприклад, тест RAFFT (Relax, Alone, Friends, Family, Trouble) (Ewing, 1984) у модифікації О.Ю. Єгорова⁶. Група відповідала на наступні питання анкети:

1. Чи Ви вживаєте наркотики для того, щоб розслабитися (Relax), відчути себе краще або вписатися у компанію?
2. Ви коли-небудь вживали наркотики, знаходячись на самоті (Alone)?
3. Чи вживаєте Ви або хтось з Ваших близьких друзів (Friends) наркотики?
4. Чи має хтось з Ваших близьких родичів (Family) проблеми, що пов'язані із вживанням наркотиків?
5. Чи траплялись у Вас неприємності (Trouble) через вживання наркотичних засобів?

При обробці та інтерпретації результатів позитивні відповіді на питання № 1, 2 та 5 оцінювалися нами кожний в 1 бал, на питання № 3 та 4 – у 0,5 балів.

Якщо в сумі набирається 2 та більше балів, то доречно припущення про наявність у підлітка хімічної залежності, тобто приналежність до групи ризику.

Проаналізувавши приведені цифри, можна стверджувати, що в юнаків високий бал (4–5), як в Україні, так і в Італії, що свідчить про приналежність до групи ризику. У дівчат цей показник (2–3) нижче в обох країнах. У дівчат в Україні наявний високий показник ворожих реакцій, таких як заздрість і ненависть до оточуючих. В Італії цей показник є нижчим. Усе це дозволяє зосередити увагу на певних проблемах, які є досі актуальними сьогодні.

Викладене вище свідчить про необхідність боротьби з однією з головних погроз національної безпеки – наркотизмом. Потрібні зусилля суспільства для подальшого вдосконалення антинаркотичної політики.

Характерною рисою наркобізнесу на території України є перетворення українського транзитного шляху в додаткову зону збуту контрабандних наркотиків

До розвитку в країні наркоманії, об'єднання осіб, які займаються діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотиків, організованої злочинності і наркобізнесу призвела, зокрема, відсутність кримінальної відповідальності за незаконне придбання чи зберігання наркотичних засобів у невеликих розмірах.

Наркобізнес - одне з найнебезпечніших явищ сучасної злочинності. В юридичній науці існує багато визначень даного поняття. Наприклад, О.М. Джужа розглядає його як кримінально-карану корисливу діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків у вигляді промислу⁷. Зазвичай такою діяльністю займаються злочинні формування, які, отримуючи величезні доходи, «відмивають» їх. У таких випадках наркобізнес набуває форми організованої злочинності, якій притаманні ієрархічна структура, сувора дисципліна, розподіл ролей, наявність корупційних зв'язків тощо.

Наркобізнес можна класифікувати за трьома видами. Перший характеризується незаконним культивуванням наркомістких рослин, виготовленням з них наркотичної сировини, транспортуванням цієї сировини, її зберіганням, виготовленням наркотиків, забезпеченням клієнтури, утриманням наркопритонів, оптовою і роздрібною торгівлею наркотичними засобами. Другий вид включає викрадення наркотичної сировини або готових наркотичних препаратів з хіміко-фармакологічних підприємств, аптек, лікувальних закладів та їх подальший збут оптовикам, які вже продають товар своїм клієнтам. Третій характеризується викраденням хімічних реагентів, з яких виготовляють синтетичні наркотики безпосередньо на виробництві, у дослідних інститутах чи за місцем проживання злочинців⁸.

Етапи наркобізнесу (виробництво, закупівля чи викрадення наркотичних засобів, доставлення їх до місця реалізації, збут таких засобів споживачам) тісно пов'язані між собою. Практика антинаркотичної діяльності говорить про те, що

кожному етапу розвитку наркобізнесу має відповідати певний рівень організації і тактики правоохоронних структур та інших інститутів держави⁹.

1. *Статистичний* щорічник України за 2005-2009 рр. – К., 2009. – С. 525–531. 2. Газета «Приазовский рабочий». – 2008. – № 30; 2009. – № 116. 3. *Гилинский Я., Афанасьев В.* Социология девиантного (отклоняющегося) поведения. – СПб, 1993. 4. *Aldo Franchini, Francesco Introna.* Delinquenza minorile. (Problemi medico-legali, psicologici e giuridico-sociali): Cesam – casa editrice dott. Antonio Dilani. – Padova, 1982; *Bandini T., Gatti U., Marugo M., Verde A.* Criminologia. Il contributo della risersa alla conoscenza del crimine e della reazione sociale. – Milano, Giuffre, 1991. – P. 257–259; *Caraccioli Ivo.* Manuale di diritto penale. Parte generale / 2 ed.: Cedam. – Padova, 2005. 5. *Mestitz Anna.* Messa alla prova e mediazione penale // *Minori Giustizia* (rivista interdisciplinare): Franco Angeli, 2005. – № 1. – P. 47–61. 6. *Егоров А.Ю., Игумнов С.А.* Расстройство поведения у подростков: клинко-психологические аспекты. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с. 7. *Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін.* Кримінологія. – К., 2003. – С. 132. 8. Курс кримінології: Особлива частина: Підруч.: У 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. Ред.. О.М.Джужи. – К., 2001. 9. Коррупция – основная составляющая незаконного оборота наркотиков. – Режим доступу: <http://www.narcom.ru>